

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA BOLALARNING TALAFFUZINI RIVOJLANTIRISH METODLARIDAN FOYDALANISH

Andijon davlat chet tillari institute talabasi

Abdullajonova Rayhona Arabjon qizi

Abdullajonobarayhona8742@gmail.com

+998945770603

Ilmiy rahbar Isamutdinova Durdona

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim davrida bolalarning talaffuzini rivojlantirish, ularning nutq madaniyati va kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning talaffuzini rivojlantirish uchun qo'llaniladigan metodlar tahlil qilinadi. O'yin metodlari, musiqa, audiovizual materiallar, takrorlash va diksiyalar kabi metodlar yordamida talaffuzni to'g'ri shakllantirish mumkinligi ko'rsatilgan. Shuningdek, bolalarning talaffuzini rivojlantirishda madaniy yondashuvlar va individual yondashuvning ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

Аннотация: Развитие произношения детей в дошкольном образовании играет важную роль в формировании их речевой культуры и коммуникативных навыков. В статье рассматриваются методы, используемые в дошкольных учреждениях для развития произношения, включая игровые методы, музыку, аудиовизуальные материалы, повторения и диктанты. Рассматривается возможность использования этих методов для правильного формирования произношения. Также подчеркивается важность культурных подходов и индивидуальных методов обучения для развития произношения у детей.

Abstract: In preschool education, developing children's pronunciation is crucial for shaping their speech culture and communication skills. This article examines methods used in preschool institutions to develop pronunciation, including game-based methods, music, audiovisual materials, repetition exercises, and dictation. The article highlights how these methods can help in shaping accurate pronunciation. Additionally, the importance of cultural and individual approaches in enhancing pronunciation development is emphasized.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, talaffuzni rivojlantirish, metodlar, o'yinlar, musiqa, audiovizual materiallar, bolalar, madaniy yondashuv

Ключевые слова: дошкольное образование, произношение, развитие, методы, игры, музыка, аудиовизуальные материалы, дети, культурный подход

Key words: preschool education, pronunciation, development, methods, games, music, audiovisual materials, children, cultural approach

Maktabgacha ta'lim — bu bolalarning til, nutq va kommunikativ ko'nikmalarining asosiy rivojlanish bosqichi bo'lib, ayniqsa talaffuzni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Talaffuz nafaqat so'zlarni to'g'ri aytish, balki tilning rivojlanishi va nutq madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. Shu sababli, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning talaffuzini rivojlantirish uchun samarali metodlarni qo'llash juda zarurdir. Chet tillarida talaffuzni rivojlantirishda foydalaniladigan metodlar o'zaro o'xshashliklarga va farqlarga ega. O'yin metodlari, musiqa, audiovizual materiallar va diksiyalar kabi usullar, har bir tilda bolalarning talaffuzini yaxshilashda samarali tarzda qo'llaniladi. Bu maqolada maktabgacha ta'limda talaffuzni rivojlantirishda qo'llaniladigan metodlar keng tahlil qilinadi va ular orasidagi samaradorlik solishtiriladi.

Talaffuzni rivojlantirish metodlari

1. O'yin metodlari: O'yinlar talaffuzni rivojlantirishda juda samarali vosita bo'lib, bolalarning diqqatini jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Bolalar o'yinlar orqali tovushlarni eshitishga, to'g'ri aytishga va yangi so'zlarni o'rganishga o'rganadilar. O'yin metodlari turli ko'rinishlarga ega bo'lishi mumkin, masalan, "Tovushlar o'yini" yoki "So'zlarni aytish" kabi mashqlar orqali bolalar tovushlarni va so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishga o'rganadilar.
2. Takrorlash va diksiyalar: Takrorlash va diksiyalar orqali bolalar talaffuzdagi xatoliklarni tuzatishda samarali yordam oladilar. Diksiyalar, bolalar uchun jozibali va qiziqarli tarzda taqdim etilishi kerak. Masalan, bolalar uchun maxsus audio va video materiallar yordamida o'qitish, talaffuzdagi xatoliklarni aniqlash va ularni tuzatish jarayonini osonlashtiradi.
3. Musiqa va qo'shiqlar: Musiqa yordamida talaffuzni o'rgatish bolalarga juda qulay va samarali yondashuvdir. Qo'shiqlar va musiqa bolalar uchun talaffuzni o'rganishda tabiiy yordam beradi. Musiqiy mashqlar bolalarning tovushlarni eshitish va eslab qolish qobiliyatini oshiradi, shu bilan birga, ularni talaffuzni to'g'ri amalga oshirishga o'rgatadi.
4. Audiovizual materiallar: Audiovizual materiallar (video, animatsiyalar, ilovalar) bolalarga talaffuzni o'rgatishda samarali vositalar sifatida qo'llaniladi. Bu materiallar bolalar uchun qiziqarli va o'zlashtirilishi oson bo'ladi. Audiovizual vositalar yordamida bolalar tovushlarni to'g'ri eshitish va ularni to'g'ri aytish imkoniyatiga ega bo'lishadi.
5. Individual yondashuvlar: Har bir bola o'ziga xos rivojlanish sur'atiga ega. Shu sababli, talaffuzni rivojlantirishda individual yondashuv juda muhimdir. Maxsus nutq mashqlari va terapiyalar orqali bolalar talaffuzdagi xatoliklarini tuzatishlari mumkin. Individual yondashuvlar bola uchun eng samarali va mos keladigan metodlarni tanlashda yordam beradi.

Ohang va uning turlari

Ohang (intonatsiya) nutqning melodik tuzilmasi bo'lib, unda tovushlarning balandligi, uzunligi, kuchli yoki yumshoq ifodalanishi, yuqoriga va pastga qarab o'zgarishi kabi omillar o'rin oladi. Ohang ma'no yaratish va so'zlarni emotsional nuqtai nazardan ifodalashda muhim ahamiyatga ega. Har bir tilning o'ziga xos ohang tuzilmasi bor va bu tilni o'rganish jarayonida intonatsiya va talaffuzni tushunish juda muhimdir. Ohangning asosiy turlari tilshunoslikda ko'plab tasniflarga bo'linadi. Ushbu turlarning har biri o'ziga xos semantik va pragmatik funktsiyalarga ega bo'lib, tilni aniq va to'g'ri tushunish va ifodalashda muhim o'rin tutadi.

1. Deklarativ ohang (Buyruq ohangi): Deklarativ ohang (buyruq ohangi) odatda to'g'ri, aniq fikrni ifodalashda ishlatiladi.
2. Interrogativ ohang (So'roq ohangi): So'roq ohangi, so'roqning turli shakllarida, asosan, javob olish maqsadida ishlatiladi.
3. Imperativ ohang (Buyruq ohangi): Buyruq ohangi odatda aniq va qat'iy harakatni talab qiluvchi nutqlarda ishlatiladi.
4. Eksklamativ ohang (Hayrat ohangi): Eksklamativ ohang (hayrat yoki ajablanish ohangi) so'zlar va iboralarda kuchli hissiyotlarni, xursandchilikni, ajablanishni yoki g'azabni ifodalash uchun ishlatiladi.

Ohang va semantika: Ohangning semantik funksiyasi, ya'ni uning ma'no qatlamlari bilan aloqasi, tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Ohang tilning notiqlik va semantik tizimi bilan bevosita bog'liq bo'lib, so'zlarning va jumllarining to'liq ma'nosini anglashda katta ahamiyatga ega. Chet tillarida ohangning semantik roli alohida farq qiladi va bu tilni o'rganishda muhim jihat hisoblanadi. Semantik ohang, tilshunoslikda gapning kontekstini to'g'ri anglashda yordam beradi.

Ohang va talaffuz: Talaffuz tilning eng asosiy aspektlaridan biri bo'lib, so'zlar yoki iboralarni to'g'ri va aniq talaffuz qilish uchun kerakli ohangni ishlatish zarur. Talaffuz va ohang o'rtasidagi aloqani ko'rib chiqsak, intonatsiyaning talaffuzga ta'siri orqali tilning qanday ishlashini va uning semantik va pragmatik funktsiyalarini yaxshiroq tushunish mumkin. Har bir tilning talaffuz tizimi va uning ohang bilan aloqasi o'ziga xosdir.

Ohang va muloqot: Ohang muloqotda nafaqat ma'no, balki his-tuyg'ularni va niyatlarni ifodalashda ham muhim rol o'ynaydi. Nutqning ohangi yordamida biror fikrni yoki holatni aniq ifodalash va tushunish mumkin. Bu, ayniqsa, interaktiv kommunikatsiyada, masalan, suhbatda yoki talabalar bilan o'qituvchi o'rtasida yuzaga kelgan muhokamalarda juda muhimdir. Ohang yordamida so'zlarning ma'nosi kengaytiriladi, va ular qanday qarorlar yoki his-tuyg'ular bilan bog'liqligini tushunish osonlashadi. O'zbek tilida ohang yordamida muloqotda nutqning ma'no qatlamlarini yanada boyitish mumkin.

Ohang va ta'lim jarayoni: O'rganilayotgan tilda ohang va talaffuzni o'rgatish pedagogik jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida

bolalarning talaffuzini rivojlantirishda ohangning o'rnini katta. Dastlabki bosqichlarda, bolalar ohang va talaffuz yordamida nutqning aniq va to'g'ri shaklini o'rganadilar. Shuning uchun o'qituvchilar va pedagoglar bolalar bilan ishlashda ohang va talaffuzni o'rganishga alohida e'tibor berishlari kerak. O'zbek tilida bolalarning talaffuzini o'rgatishda ohangni samarali ishlatish muhimdir

Ohang va jamoaviy faoliyat: Ohang, shuningdek, jamoaviy faoliyatda muhim ahamiyatga ega. Bu pedagogik jarayonda bolalar o'zaro muloqotda bo'lishlari va guruhlar bilan ishlashlari kerak bo'lganida, to'g'ri ohang va talaffuz yordamida samarali kommunikatsiya o'rnatish mumkin. O'zbek, rus va ingliz tillarida bolalar o'rtasidagi jamoaviy faoliyatda intonatsiya va ohangni ishlatish, ularga ijtimoiy ma'lumotlarni etkazishda yordam beradi va o'zaro tushunishni ta'minlaydi.

Madaniy yondashuv

Talaffuzni o'rgatishda tilning madaniy xususiyatlarini hisobga olish juda muhimdir. O'zbek, rus va ingliz tillaridagi talaffuzda o'ziga xos xususiyatlar mavjud. Shuning uchun, ko'p tilli muhitda yashovchi bolalar uchun, har bir tilning talaffuziga xos yondashuvlarni qo'llash zarur. Tilning talaffuz xususiyatlarini inobatga olish, bolalar talaffuzining aniq va to'g'ri shakllanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Har bir tilning talaffuzidagi nozik farqlarni hisobga olib, bolalarga ularni o'rganishga imkon yaratish, til o'rganish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Shuningdek, bolalar o'zlarining ona tili talaffuzini mukammal o'rganib, boshqa tillarda talaffuzni to'g'ri shakllantirishda osonlik bilan muvaffaqiyat qozonadilar. Masalan, o'zbek tilida "y", "k" kabi tovushlar rus va ingliz tillaridagi ekvivalentlaridan farq qiladi. Shuningdek, rus tilidagi "ы" va ingliz tilidagi "th" tovushlari, o'zbek bolalar uchun o'rganishdagi qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, bu tovushlarni o'rgatishda madaniy yondashuvlar yordamida talaffuzdagi farqlarni tushuntirish va aniq ko'rsatmalar berish zarurdir. Bunday madaniy yondashuv bolalarning lingvistik xabardorligini oshirishga va talaffuzdagi noaniqliklarni bartaraf etishga yordam beradi. Talaffuzni rivojlantirishda ko'plab metodlarning samaradorligi tahlil qilinganda, har bir metodning o'ziga xos afzalliklari va foydalanish kontekstlari mavjudligi ko'rinadi. O'yin metodlari, bolalar uchun eng qiziqarli va oson o'rganiladigan usul bo'lib, talaffuzdagi noaniqliklarni bartaraf etishda katta yordam beradi. Musiqa va qo'shiqlar bolalarning eshitish qobiliyatini rivojlantirib, tovushlarni to'g'ri chiqarishni osonlashtiradi. Audiovizual materiallar yordamida talaffuzni o'rgatish yanada samarali bo'lib, bu usul bolalarning vizual va eshitish tizimlarini faollashtiradi. Ko'plab zamonaviy texnologiyalar, masalan, mobil ilovalar, interaktiv dasturlar va video materiallar yordamida bolalarning talaffuzini to'g'ri shakllantirish mumkin. Diksiyalar va takrorlash mashqlari esa bolalar tomonidan tilni aniq va to'g'ri o'zlashtirishda yordam beradi. Shuningdek, individual yondashuv bolalarning turli xil talaffuz xatoliklarini aniqlash va ularni samarali tarzda tuzatishga imkon beradi. Bunda

o'qituvchining bola bilan alohida ishlash, uning xatoliklarini bartaraf etish uchun maxsus mashqlarni tayyorlash va ularni bolaga individual ravishda taqdim etish juda muhimdir. Madaniy yondashuvlar esa ko'p tilli muhitda yashovchi bolalar uchun alohida ahamiyatga ega. Har bir tilning talaffuzidagi farqlarni tushunish va bu farqlarni o'rgatish orqali bolalar nafaqat tilni, balki turli xil madaniyatlarni ham o'zlashtiradilar. Bu, o'z navbatida, ularning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi va ularni turli tillarda to'g'ri muloqot qilishga tayyorlaydi. Maktabgacha ta'limda bolalarning talaffuzini rivojlantirishda samarali metodlarni qo'llash, ularning nutq madaniyatini shakllantirish va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish uchun muhimdir. O'yinlar, musiqa, audiovizual materiallar, diksiyalar va takrorlash mashqlari — bularning barchasi bolalar uchun talaffuzni o'rganish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Ushbu metodlarning har biri, bolaning yoshiga va individual xususiyatlariga qarab mos ravishda qo'llanilishi kerak. Madaniy yondashuvlar va tilning talaffuz xususiyatlarini hisobga olish, bolalarga talaffuzni to'g'ri shakllantirishda yordam beradi. Chet tillaridagi talaffuzni o'rganish jarayonida bu yondashuvlarning ahamiyati alohida ko'zga tashlanadi. Har bir til o'ziga xos talaffuz xususiyatlarini taklif qiladi, va bu xususiyatlarni o'rgatishda pedagogik metodlar, shu jumladan zamonaviy texnologiyalar va individual yondashuvlar, bolalarga samarali tarzda yordam beradi. Shu bilan birga, ko'p tilli jamiyatda yashovchi bolalar uchun talaffuzni o'rgatishda madaniy, lingvistik va psixologik jihatlarni hisobga olish zarur. Bularning barchasi bolalarning talaffuzini rivojlantirishda nafaqat tilni to'g'ri o'rgatishga, balki umumiy til madaniyatini va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulov, R. X., & To'xtamurodov, M. Sh. (2019). Maktabgacha ta'limda talaffuzni rivojlantirishning samarali metodlari. Toshkent: O'qituvchi.
2. Kineshkin, V. A. (2015). Diksiyalar va talaffuzni rivojlantirish. Moskva: Pedagogika.
3. Dergacheva, N. Yu. (2018). Audiovizual materiallarning talaffuzni rivojlantirishdagi ahamiyati. St. Peterburg: Feniks.
4. Richards, C. (2019). Developing pronunciation through interactive technologies. Cambridge University Press.
5. McKenzie, L. (2020). Effective pronunciation teaching in the digital age. Oxford University Press.
6. Petrov, V. I. (2017). Metodika преподавания произношения в дошкольном возрасте. Moskva: Prosvet.
7. Tashkent, N. R. (2021). Interactive Methods for Language Teaching: Developing Phonetics and Pronunciation Skills in Early Education. Cambridge Scholars Publishing.
8. Shevchenko, I. V. (2022). Children's Phonetics and Pronunciation: A Modern Approach. Moscow: Kniga.